

NÁZEV ŠKOLY:	GYMNÁZIUM JOSEFA JUNGMANNA LITOMĚŘICE, Svojsíkova1, příspěvková organizace
ČÍSLO PROJEKTU:	CZ.1.07/1.5.00/34.1082
NÁZEV MATERIÁLU:	VY_32_INOVACE_3B_12_Osobnost a jáství
TÉMA SADY:	Seminář z psychologie
ROČNÍK:	3. ročník
DATUM VZNIKU:	Leden 2013
AUTOŘI:	Luboš Nergl, Andrea Skokanová

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Osobnost a jáství

Anotace:

Tento výukový materiál je určen studentům dvouletého volitelného předmětu psychologie. Text je rozdělen do jednotlivých kapitol tak, aby pokryl široké spektrum psychologické problematiky a poskytl zájemcům o tento obor základy, na které mohou navázat dalším studiem psychologie, popř. mohou takto získané poznatky využít pro soukromé účely, k sebepoznání, k rozvoji osobnosti i autoevaluaci.

Materiál obsahuje texty z učebnic určených pro výuku na vysokých školách, ale i texty určené pro zájemce z řad laiků či těch, kteří si chtějí rozšířit své znalosti získané v předmětu základy společenských věd. Tento materiál doplňuje soustavný výklad dané problematiky, navazuje na vědomosti, které studenti již získali a dále jejich znalosti prohlubuje. Materiál by měl pomoci studentům orientovat se v dané problematice, ale také je získat pro to, aby knihy zde citované také sami používali.

Text by měli studenti využívat k diskusi a k dalším vzájemným debatám. Systém návodných otázek a úkolů přispívá k hlubší práci s předloženým materiálem. Díky této „čítance“ se učí studenti pracovat s jiným textem, než který znají z učebnic, rozvíjet svou čtenářskou gramotnost a rychlou orientaci v textu.

Žáci si mohou texty vytisknout, stáhnout do mobilu či tabletu, různě si je doplňovat poznámkami, psát si do nich vlastní úkoly a dopisovat odpovědi. Během vyučovací hodiny je možné texty promítnout dataprojektorem na plátno či na interaktivní tabuli.

Časová náročnost: 2 vyučovací hodiny týdně

Pavel Říčan: Psychologie osobnosti

Zaměříme se nyní na tři významy, které má slovo osobnost v psychologii, tedy na *tři pojmy osobnosti*.

1. *Hodnotící pojem*: Slovo osobnost nacházíme v běžné řeči především v hodnotícím významu. Osobností, resp. „skutečnou osobností“, je jedinec nějak pozoruhodný, vynikající, především v pozitivním smyslu. V duchu humanistické psychologie využívá tento význam i v psychologii – jako jeden z mála – velmi podnětně a ušlechtilě Smékal: „Člověk je osobností tehdy, když má svou tvář, když je autorem svých činů, když nekopíruje a nenapodobuje, ale když zodpovědně stojí za tím, co dělá, když jedná s vědomím důsledků svých činů... Osobnost je dána především tím, jak dovede kontrolovat svou činnost svým svědomím a tím, jak uvědoměle, odpovědně a ohleduplně řeší úkoly svého života“ (2004, str. 28).

2. *Psychická individualita jedince*: Osobností se rozumí osobitost, odlišnost jedince od jiných jedinců, zejména (i když nikoli výlučně) od jedinců téhož věku a kultury. V tomto smyslu je psychologie osobnosti vědou o individuálních rozdílech, které jednak popisuje, jednak vykládá. ... Velmi silně je význam slova osobnost jako individuality vyjádřen v angličtině. Tam může jít dokonce i o svéráz věcí, anglický slovník uvádí jako příklad místnost, která může mít, nebo které může naopak chybět právě „personality“. Není snad náhodou, že právě anglicky píšící klasik, velikán ve výzkumu individuálních rozdílů, Raymond Cattell, tak výrazně definuje osobnost jako *to, co působí individuální rozdíly* mezi lidmi.

3. *Osobnost jako architektura či struktura (uspořádání) celku psychiky*: „Osobnost je člověk jako celek po stránce duševní“ (Tardy 1967). Zkoumání osobnosti v tomto smyslu je analogické ke zkoumání anatomie a fyziologie lidského těla (či jiného organismu). Jde o rozdělení psychiky (někdy se říká – poněkud odlidštěně – psychického aparátu) na relativně samostatné složky, z nichž každá má určitou funkci či funkce, a zejména o integrovanou souhru těchto složek, zcela analogicky, jako je tomu při zkoumání lidského organismu, kde jde o souhrn jater, mozku, imunitního systému atd.

Milan Nakonečný: Psychologie osobnosti

Co vyjadřují takové pojmy jako vřelý, uzavřený, agresivní, bázlivý, prudký apod.? Vyjadřují obvykle více či méně oprávněné zobecnění pozorovaných projevů osobnosti, tedy jakési popisné charakteristiky osobnosti pozorovaného jedince. Existuje několikery *způsob charakterizování osobnosti jedince*:

adverbiální modus: bázlivě vstupuje do dveří

adjektivní modus: je bázlivý

substantivní modus: je bázlivec (vyznačuje se bázlivostí)

Uvedené příklady vyjadřují různý stupeň zobecněného pozorování, které má toto východisko: pozorování určitých projevů jedince v různých, ale srovnatelných situacích, tzn. pozorování určitých opakovaných projevů v takových situacích. Za těchto podmínek je možno dospět k obvyklé adjektivní psychologické charakteristice jedince, tj. označit jej určitou vlastností osobnosti, jako je např. bázlivost, označit jej za bázlivého. Co však takové označení vyjadřuje?

V psychologii osobnosti se taková charakteristika obecně označuje jako psychická vlastnost osobnosti nebo rys osobnosti.

Dále se budeme zabývat jednotlivými kategoriemi rysů osobnosti, resp. jejich dispozic. Jejich určování vychází z různých aspektů, zde vycházíme z následujících kritérií:

dispozice ke vzrušivosti	- temperament
dispozice k mentálnímu (resp. i senzomotorickému) výkonu	- schopnosti
dispozice k hodnocení	- postoje
dispozice k zaměřování a k energetizaci jednání	- motivy

Strukturní prvky osobnosti (jednotlivé dispozice tvořící výše uvedené kategorie jsou integrovány do funkčního celku, který je označován jako ego. V tematice ega vrcholí jednota strukturních a dynamických aspektů osobnosti.

Vladimír Smékal: Pozvání do psychologie osobnosti

Člověk v zrcadle vědomí a jednání

(Autor je profesorem psychologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně)

Velká pětka (Big five – NEOPS)

Od šedesátých let dvacátého století se američtí psychologové pokoušejí identifikovat charakteristiky osobnosti, které se opakovaně nacházejí v mnoha nezávislých významech a které potvrzují i faktorové analýzy výsledků získaných na různých vzorcích osob. Jde o jednotky osobnosti, které by vysvětlily co nejvíc rozdílů mezi lidmi. V posledních deseti letech se badatelé shodují na následujících pěti charakteristikách:

Neuroticismus

neklidný – klidný

zranitelný – odolný

nejistý – jistý

Extroverze

samotářský – společenský
tichý – mnohomluvný
inhibovaný – spontánní

Otevřenost

konvenční – originální
bojácný – odvážný
konzervativní – liberální

Příjemnost

popudlivý – srdečný
necitelný – soucitný
sobecký – nesobecký

Svědomitost

bezstarostný – opatrný
nespolehlivý – spolehlivý
nedbalý – svědomitý

Uvedený seznam je stále častěji používán za východisko reprezentativních výzkumů osobnosti, i když není jednoznačně potvrzeno, zda těchto pět rysů a jim podřazených dílčích charakteristik vystihne hlavní zdroje variability osobnosti a rozdílů i podobností mezi lidmi.

Šárka Miková, Jiřina Stang: Typologie osobnosti u dětí

(Autorky jsou praktické dětské psychologičky. Využívají typologii MBTI, kterou sestavily dvě Američanky pro ryze praktické účely. Akademická psychologie tuto typologii nepřijímá, neboť Američanky neměly psychologické vzdělání)

Typologie osobnosti MBTI je nástroj, který nám může posloužit v různých oblastech osobního či profesního života. Jeho zvládnutí může být užitečné zejména tehdy, pokud je využíváno spíše k objevování než jako pomůcka pro pouhé škatulkování lidí nebo omluvu jejich chování. Velkou výhodou tohoto pojetí typologie je, že svá zjištění nijak nehodnotí, neříká, že jeden typ je horší a jiný lepší – pouze popisuje určité tendence v chování, jednání a prožívání. Neohrožuje tudíž sebedůvěru a sebeúctu. Nabízí vysvětlení různých vztahových problémů, např. toho, proč spolu někteří lidé nemohou „vyjít“, proč jsou některé děti ve škole méně úspěšné nebo z jakých důvodů v některých případech selhávají naše výchovné snahy. Umožňuje tyto a další nepříznivé jevy popsat, vysvětlit, pochopit a napravit.

Teorii typů, z nichž MBTI vychází, vyvinul C. G. Jung. Jeho původním záměrem bylo pomoci odborníkům pomáhat léčit emocionální problémy jejich klientů. Na Jungova teoretická bádání navázaly v 50. letech 20. století Isabel Briggs Myersová a její matka Katharine Cook Briggsová, které se snažily přiblížit jeho poznatky praktickému využití a typologii zprostředkovat lidem pro jejich každodenní život. Vyvinuly k tomu účelu nástroj pro diagnostiku typů – **Myers Briggs Type Indicator (MBTI)**, tj. dotazník, který ověřovaly a postupně v několika verzích na tisících

respondentů upravovaly až do dnešní podoby.

Vladimír Smékal: Pozvání do psychologie osobnosti **Člověk v zrcadle vědomí a jednání**

Jáství (též sebeobraz) není jen uvědomováním si rysů své osobnosti. Neméně podstatné je, jak si člověk svou vlastní osobnost uvědomuje a jak ji hodnotí. Jáství je tedy jednak celostní představa o svém já, jednak komplexním vztahem k sobě samému, který pochopitelně může být plný vnitřních rozporů. Jak ukazuje řada badatelů, v sebeobrazu je obsažen **kognitivní** aspekt, který shrnuje představu o charakteristikách a podstatě vlastní osobnosti, i aspekt **afektivní**, v němž dominují různé varianty sebelásky od bezvýhradného přijetí až po odmítání sebe sama a jiné sebehodnotící pocity (týkají se zejména sebedůvěry, sebeúcty a různých forem sebeocení), a nakonec je v sebeobrazu přítomen i aspekt **volní (akční)**, který určuje míru úsilí k sebeprosazení a sebeuplatnění.

Obrazy sebe se běžně člení na následující kategorie:

- **Reálné já**, které je reprezentací obsahu a struktury sebepojetí.
- **Vnímané já** obsahující pocity sebe v daném okamžiku, souhrn toho, jak se vidíme v kontextu daných situací.
- **Ideální já** vyjadřující představu ideálního obrazu sebe, toho, jaký by chtěl daný člověk být, jaký by měl být.
- **Prezentované já** obsahuje charakteristiky, které jedinec ukazuje druhým – předvádí se tak, jak by se chtěl jevit, jak by chtěl být druhými vnímán.

Na utváření sebeobrazu působí na jedné straně přirozenost daného jedince, tj. geneticky a vrozenými dispozicemi vytvořená konstituční báze osobnosti, na kterou nějak reaguje sociální okolí jedince (počínaje rodinou a postupně se rozšiřujícími sociálními styky) se svými normami, požadavky, sankcemi a očekáváním.

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Který z pojmů osobnosti uvedených Říčanem zahrnuje Hippokratovy humorální typy?
2. Zařadte následující adjektiva označující osobnostní rysy do jednoho z Nakonečného kritérii: xenofobní, lakomá, společenská, soutěživý, inteligentní, extravertovaná, narcistický, odvážný, spravedlivá.
3. Podle šablony „velké pětky“ promyslete, které osobnostní rysy by byly vhodné pro následující profese: primář traumatologie, účetní, advokát, archivář, ředitel stavební firmy.
4. Typologie MBTI abstrahuje od některých osobnostních rysů. Prodiskutujte od kterých asi.

Zdroje:

MIKOVÁ, Š., STANG, J. *Typologie osobnosti u dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-587-5, str. 10 - 11

NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 1998, ISBN 80-200-0628-1, str. 62, 78

ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. 5. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, ISBN 978-80-247-1174-4, str. 11 - 12

SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. 2. vyd. Brno: Barrister&Principal, 2004, ISBN 80-86598-65-9, str. 342, 375,